

GONDOLATOK A Z-GENERÁCIÓ TÁRSAS JELLEMZŐIRŐL ÉS EZEK LEHETSÉGES TÁRSADALMI HATÁSAIRÓL

Kárpáti László

DOI: 10.25116/kozelitesek 2019.3-4.4

Absztrakt

Napjaink szülőinek egyre komolyodó kihívásokkal kell szembenézniük: nem elég, hogy gyermekük testi, érzelmi, mentális épségét kell megóvniuk a rájuk leselkedő veszélyektől, de nap mint nap szembe kell nézniük azzal a ténnyel, hogy egyre nehezebbé válik a gyermekükkel való együttműködés, sőt, sokszor maga az együttélés is. E folyamatot számtalan tényező befolyásolhatja, amelyek között igen prominens helyet foglal el a modern technika és technológia számtalan olyan eszköze, amely életünk szerves részét képezi. Az olyan okoseszközök, mint a telefonok, táblagépek, laptopok, illetve a szintén mindenhol jelenlévő internet igen komoly hatást gyakorol mindannyiunk életére, kiváltképpen a kamaszokéra. Tanulmányunkban a fenti eszközökkel kapcsolatos számos területet vesszük górcső alá és igyekszünk az azokon jelentkező legégetőbb kérdésköröket bemutatni az olvasónak, miközben azt vizsgáljuk, hogy a fent említett technikai vívmányok milyen, elsősorban káros befolyást gyakorolnak napjaink serdülőire, illetve hogy ezen káros hatásokat hogyan kompenzálhatjuk.

Kulcsszavak: generációelmélet, közösségi média-használat, depresszió, társadalmi konvenciók, társadalmi széttagoltság

Abstract

Some Thoughts Regarding Generation Z's Certain Aspects and their likely Social Effects

Our current generation of parents is likely to be having difficult times in the near future as it becomes more and more demanding and tiresome to safeguard their children's physical, mental and emotional wellbeing against the outside world. In addition, to all the above mentioned factors, they also face the new challenge present in actually cooperating and cohabiting with the ones they swore to protect from any harm. Since their own children are spending an ever growing number of time stuck to the screen(s) of their smart device(s) (tablets, smartphones, laptops) and wasting long hours on the omnipresent internet, there is a high risk to be accounted for here, particularly in the life of teenagers. The aim of the present paper is to shed light on the many negative aspects of using smart devices in our everyday life, particularly in the life of young children and teenagers. The paper also aims at offering feasible and working solutions to the above mentioned issues to compensate for the possible negative effects that are to be discussed.

Keywords: generation theory, use of social media, depression, social conventions, social fragmentation

Generációk és generációs különbségek

A generációelméletek (pl. Tari, 2010, 2011; Twenge, 2018) által felvázolt korosztályonkénti rétegződés folytán lényeges eltérések mutatkoznak az egyes generációk tagjai között: ez részben az őket ért történelmi és környezeti hatásoknak, részben az azokra adott válaszreakcióknak és küzdési stratégiáknak tudható be.

Egylehetséges generációelméleti megközelítés alapján a következő nemzedékeket különböztethetjük meg egymástól:

Csendes vagy veterán generáció (1925–1942)

- Tagjaira az inkább szemlélődő, óvatosan közelítő szemlélet jellemző.
- Magánéletükben a családi értékek rendkívüli fontossággal bírnak, komoly tisztelete van a hagyományoknak, a konzervatív, már-már maradi gondolkodásnak.
- Nehezen igazodnak el a digitális társadalom világában, a „felgyorsult világ” számukra nehezen értelmezhető, illetve kezelhető.

Próféták / Idealisták – Baby-boomerek (1943–1960)

- Tagjaik a II. világháború után születtek, ifjúkorukat a civil mozgalmak határozták meg.
- Gyermek- és fiatal felnőttkorukat a lázadás, a szabálytagadás jellemezte (pl. hippikorszak, szexuális forradalom, drogokkal való ismerkedés).
- Motivációs struktúrájuk elemei: szülői és társadalmi elvárásoknak való megfelelés, mély szakmai tudás iránti vágy, a sokoldalúság igénye.

Nomádok / Reaktívak / Digitális bevándorlók – X generáció (1961–1981)

- Az átmeneti generáció, amely fiatalkorát a relatív béke és jólét, a gazdasági és társadalmi fejlődés korszakában töltötte.
- Megoldáskereső, kreatív és rugalmas gondolkodású, megbízható, kontrollált magatartás jellemzi őket, amelyhez elmélyült szakmai igényesség és tudás társul.
- Motivációs forrásaik inkább anyagi és világi természetűek a korábbi nemzedékekéhez képest. Kiemelt jelentőségű a státusz, a pénz és a társadalmi ranglétrán való előrejutás.

Hősök / Civilek / A digitális bennszülöttek első generációja – Y generáció (1982–1995)

- A posztmodern világ szülöttei, akik a 2001. szeptember 11. utáni krízisperiódusban élik fiatalkorukat.
- Tagjai határozott, energikus, kifejezetten innovatív, új meglátásokkal bíró személyek, akik a korábitól jelentősen eltérő viselkedést mutatnak a tanulás és a munkavégzés területén.

- Együtt nőttek fel a modern technika fejlődésével, információéhségük kifejezett, hatékonyan képesek kezelni a modern információtechnológiai eszközöket, a multikulturális környezetet relatíve könnyedén, nem túl merev attitűddel kezelik, és jellemző rájuk a „multitasking”, azaz több feladat egyidejű végrehajtása.
- Motivációjuk elsősorban a közösségekből, illetve a kortárs csoportok hatásaiból táplálkozik, szívesen dolgoznak társakkal együtt, ugyanakkor jellemző rájuk a céltalanság és a kiszámíthatatlanság is.

Művészek / Alkalmazkodók / Netgeneráció / Digitális bennszülöttek – Z generáció (1996–2010)

- A terrorizmus krízisperiódusában, a globális válság és a klímaváltozás idején születtek, így a fenti kihívásokkal is hatékonyan kell megküzdeniük.
- Életüket behálózva élik, egyszerre több médiumot is képesek könnyedén használni, bátrak, kezdeményezőkések, jóval magabiztosabbak saját képességeikben, egyúttal korlátaikat is intenzívebben élik meg, rendkívül gyakorlatias szemléletűek, a túlzottan elméleti tudás számukra inkább teher, mint potenciális erőforrás, amelyre támaszkodhatnak.
- Motivációjuk részben anyagi természetű, így közrejátszik benne a jó fizetés és a stabil munkahely iránti igény, másrészt viszont különösen fontos számukra az állandó ingergazdagság, a változatosság, így igénylik a modern eszközöket és azok használatát (l. az oktatásban és szórakozásban), illetőleg a gyors internetet.
- Az offline vagy „való” világban konfliktuskezelési készségeik hiányosak: indulatkezelési nehézségeik vannak, hajlamosak a hirtelen verbális és fizikai agresszióra, a tekintélyhez való viszonyukban inkább partnerséget várnak el a másiktól, mint a hagyományos vezető és alárendelt kapcsolatot.

Alfa generáció (2010–)

- A 2010 utáni születettek korosztálya, amelyről jelenleg igen kevés információ áll rendelkezésünkre.
- Több helyen „új csendes” generációként említik, mivel családi és óvodai viselkedésükre a korábbiakhoz képest csendesebb, visszafogottabb viselkedés jellemző (ugyanakkor egyes tagjainál az agresszió erősödése is megfigyelhető).¹

A fenti leírás a korábban említett generációk általános jellemzőit tartalmazza, és egyetlen megállapítása sem alkalmazható önmagában, hiszen egyéni eltérések mindig adódhatnak az egyes nemzedékek tagjai között, illetve az adott generáción belül is, érdemes tehát körültekintően kezelni a fenti ismertetőjegyeket.

¹ Komár Zita egyetemi tanársegéd összefoglalója alapján. Elérhető: <https://folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/generacioelmeletek>

Megemlíthető továbbá, hogy egy-egy generációt nem lehet objektíven jobbnak vagy éppen rosszabbnak minősíteni egy korábinál, hiszen egyetlen nemzedék sem teljesen azonos kulturális, gazdasági és társadalmi térbe született bele, így mindenki másképpen reagál a környezetéből érkező, megváltozott körülményekre. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a generációk tagjainak ne kellene megtanulni az egymás kölcsönös tiszteletén és az alapvető különbségek elfogadásán alapuló közös együttélés szabályait, amelyeket később mindenkinek be kell tartania, illetve tartatnia (Twenge, 2018). Bár számos jelenség nem elsősorban Magyarországra jellemző, sokkal inkább a Nyugati országokra, mégis ahogyan azt Twenge (2018) is kifejtette az általa felvett minta kapcsán, ezek a jelenségek várhatóan univerzálisakká válnak a jövőben. Ezt az álláspontot képviseli Huntington is (Huntington, 2015), akinek állítása szerint bármi, ami Amerikában megjelenik, hamarosan begyűrűzik a világ többi országába is. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a fent vázolt szabályokat hogyan értelmezik, élik meg, illetve alakítják ki saját maguk számára a Z-generáció tagjai.

Modernkori kötöttségek

A Z-generáció tagjai igen nehéz helyzetben vannak napjaink világában, amit a velük együtt élők is számos esetben megtapasztalhatnak, ráadásul jó néhány aspektusból. Az egyik leggyakoribb kihívás a Z-generációsok számára a lakhatás és az önálló élet kérdése: az Y, illetve X generációsok számára még természetes volt, hogy 18 éves koruk után, vagyis a biológiai értelemben (is) vett nagykorúvá válást követően elhagyják a szülői házat és önálló életet kezdenek, akár egyedül, akár a párjukkal, illetve későbbi családjukkal.

Ez a gondolkodásmód napjainkban két okból sem jelent járható utat a legtöbb Z-generációsoknak: egyrészt életüket sokszor kénytelenek „mamahotelekben” tölteni (ennek lehetséges okairól l. Kárpáti, 2016), ahol (optimális esetben) némi házimunka és közös költség törlesztése ellenében kitolhatják „megtűrt vendég” státuszukat a családtagok nyílt vagy burkolt neheztelése mellett, másrészt, az elmúlt évtizedek egyre rohamosabb lakáspiaci változásai folytán jelentős drágulás zajlott le a hazai ingatlanpiacon is, aminek kiemelt szereplői a fővárosi ingatlanok². Míg az utóbbi jelenséggel való megküzdés inkább a nemzedék tagjainak személyes kompetenciáin kívülre esik, az előbbi kezelhető akár egyéni szinten is. Ehhez azonban számításba kell venni az olyan lehetséges kihívásokat, mint például:

- sokszor a választott tanulmányi út egyáltalán nincsen összhangban sem a helyi, sem a regionális piac által diktált igényekkel;
- az egyén nem rendelkezik azokkal a jellemzőkkel (pl. kitartás, koncentrációképesség, fejlett önértékelés, stabil és érett énkép), amelyeket egy adott pálya megkíván;

² Egy 2018-ban született *Világgazdaság*-cikk részletesen szól azokról a tényezőkről, amelyeknek köszönhető a fenti drágulás. (<https://www.vg.hu/vallalatok/ingatlan/a-budapesti-lakasarak-a-regio-kozepmezonyeben-1148939/>)

- tanulási nehézségek, tartós fizikai vagy mentális fogyatékoságokkal való együttélés;
- hiányoznak bizonyos képzettségek vagy azokhoz köthető komponensek (pl. nyelvvizsga, szakmai gyakorlat), amelyekre szükség lenne további képzéseken való részvétel vagy munkavállalás alkalmával;
- alacsony szocioökonómiai és/vagy szociokulturális státusz: ez utóbbi esetén kiemelt jelentősége van a család által továbbadott, a mindennapi életben is alkalmazható megküzdési stratégiáknak, életmódnak és értékrendszernek.

A fenti jelenségekhez társul még a Dan Kiley által 1983-ban felfedezett Pán Péter-szindróma és annak társa, a Wendy-szindróma (*Peter Pan syndrome, Wendy syndrome*) is. Míg az előbbi elsősorban azokat a 20 és 40 év közötti férfiakat érinti, akik nem akarnak felelősséget vállalni semmiért, miközben élvezik a szüleik védelmét és kényeztetését, addig az utóbbi inkább azon nőkre érvényes, akik féltő anyaként és Wendyként óvják és támogatják az ő Pán Péterüket, mindent megoldva helyettük. E jelenségekhez kiváló táptalajt kínálnak a fenti körülmények, amelyekhez társul még számos szülőnek a gyermekeit túlvédő, túlféltő mentalitása, amely egyben az elhúzódozó gyermekkor legfőbb kiváltó oka is.

Tinik és közösségi médiahasználat

Általános tapasztalat, hogy a mostani gyerekek igen hamar felfedezik maguknak a közösségi médiát, illetve annak felhasználását, és igen komoly tartalomfogyasztóivá, valamint tartalomgyártóivá válnak e platformoknak. Twenge kutatásai alapján az amerikai fiatalok által leggyakrabban használt közösségi platformok a következők: Facebook, Twitter, Instagram, Snapchat (Twenge, 2018). A fenti lista kiegészítendő még a Tumblr és a Pinterest nevű oldalakkal. Utóbbi ugyan elsősorban nem azonnali üzenetküldésre (*instant messaging*) szolgál, sokkal inkább különféle fényképek és ötletek megosztására, ennek ellenére magában hordozza a közösségi média számos jellegzetes ismertetőjegyét. Ezek a teljesség igénye nélkül a következők:

- regisztrációt követően számos emberrel vagy csoporttal léphet kapcsolatba a felhasználó;
- a sikeres kapcsolatfelvételt követően (visszajelölés, *befriending*) lehetősége van a másik profiljának és annak tartalma megtekintésére, véleményezésére (kommentálás) vagy éppen jelentésére, illetve tiltására;
- rendszerint rendelkezésre áll a korábban említett azonnali üzenetküldés (*instant messaging*), ami az SMS-íráshoz hasonlóan könnyű és gyors írásbeli kommunikációt tesz lehetővé a felek vagy akár egy nagyobb csoportos beszélgetés tagjai között is;
- a szöveges üzeneteket kísérhetik érzelmeket kifejező tetszőleges képek (*emojik*), matricák (*stickers*), rövid ismétlődő videók (*GIF-ek*), amelyek eredeti célja az írás mögött megbújó érzelmek kifejezése vagy azok megerősítése;

- a legtöbb közösségi alkalmazás lehetőséget ad a felhasználóknak bizonyos fájlok átküldésére azonnali üzenetben, legyen szó akár fényképről, akár videóról vagy dokumentumokról;
- az egyes tagok indíthatnak élő videós felvételt (*live chat*) a barátaikkal vagy csoporttársaikkal való beszélgetés során. Ez utóbbi teljesen ingyenes, és kizárólag internethozzáférésre valamint egy alkalmas okoseszközre van hozzá szükség;
- a felhasználói felületen lehetőség van bejelentkezni egy adott helyszínről, ezzel mutatva meg a közösség tagjainak, hogy éppen merre járunk, amit általában kiegészít a helyszínen készült fényképek és videók gondosan válogatott garmadája.

Amint a fenti rövid felsorolásból is kitűnt, a közösségi média remek alternatívát kínál minden felhasználónak, korosztálytól függetlenül, a virtuális társas érintkezésre. Ez utóbbi egyre erőteljesebb elterjedésére számíthatunk az elkövetkező időszakban a rohamosan kiépülő szélessávú internet, illetve az 5G hálózat várható bevezetése okán, továbbá mivel egyre több felhasználó regisztrál a fenti felületeken, hogy kapcsolatot tartson barátaival, ismerőseivel a nagy földrajzi távolság ellenére az egyszerű és kényelmes kommunikációs csatorna által, amihez nem kell más, csak egy okos eszköz és stabil internetkapcsolat.

Szemben a fenti kommunikációs lehetőséggel, a hagyományos személyes kapcsolatokon alapuló társas érintkezés során nem lehet komplex érzelmeket pusztán *emojikkal* kifejezni, hiszen a beszélgetések alkalmával azokat részben arckifejezésünk, részben olyan egyéb nonverbális jelenségek helyettesítik (például gesztusok, hanglejtés, hangerő, beszédstílus), amelyeket pusztán írott szöveggel nem lehet visszaadni egy íráson alapuló társalgás során. Éppen ezért fontos, hogy napjaink és az elkövetkező generáció fiataljai ne pusztán online felületeken érintkezzenek egymással és másokkal, mivel a kizárólag online kommunikációra korlátozódó beszélgetések visszafejlesztik az egyének olyan képességeit, mint

- az empátia,
- a másik személy által felénk küldött verbális és nonverbális üzenetek értelmezésének képessége;
- továbbá az állandó internetes eszmecsere következtében a másik fél által sokszor nem érthető nyelvhasználat alakulhat ki, aminek egyik legfőbb forrása a közösségi média által diktált gyors tempó, illetve a számítógépes és online játékok által megkövetelt angol nyelvi kód használata, pl. LOL, XP, poti, grind, loot, talent, skill.

(Ez utóbbi szavak jelentését a legtöbb felhasználó saját nyelvén nem vagy csak nehezen tudja más szóval helyettesíteni vagy kifejezni.)

„Lógok a szeren”, avagy tinik és az online jelenlét

A Z-generációsok és az utánuk következő nemzedékek tagjai életében várhatóan teljesen természetes lesz majd az internethasználat, amely egy olyan szignifikáns tényezővé vált, hogy alapjaiban változtatta

meg a fiatalok életvezetését és szokásait. Ezek közül kiemelendő a napi nem kevesebb, mint 6 óra (!) online térben végzett tevékenység (Twenge, 2018), amely rendszerint az alábbiakat foglalja magában: webböngészés, online játékok, videochat, videónézés különböző platformokon, pl. YouTube, Netflix, HGO Go. Emellett jellemző, hogy a Z-generáció tagjai inkább küldenek SMS-t vagy használnak azonnali üzenetküldő alkalmazásokat, l. Facebook Messenger; ahelyett, hogy felhívnák az illetőt. Ez elsősorban annak tudható be, hogy a telefonon keresztül történő beszélgetés is a fizikai kontaktus egy formája (amennyiben elfogadjuk, hogy a kizárólag hangok útján történő kommunikáció is a fizikai kontaktus egy formája), amely megkívánja a másik személyére való hosszas odafigyelést, az értő figyelmet, ami nem minden esetben a Z-generáció sajátja. Ez utóbbi annak az egyenes következménye, hogy szemben a korábbi generációk tagjaival, a Z-nemzedék jóval hosszabb időt tölt olyan online közegekben, amelyekben természetesnek hatnak a hirtelen, váratlan változások, például egyik YouTube videóról a másikra váltás, az egyik hiperlinkről egy újabbra történő ugrás. Ez utóbbihoz társulnak a romló olvasásértési eredmények is, lévén sok fiatal egyáltalán nem vagy alig olvas hagyományos, nyomtatott szöveget vagy olvassa el azt teljes egészében. Még akkor sem, ha az előbb említett szöveget például egy internetes portálon fedezi fel. A fent említett gyors váltáshoz és szabad tartalomválasztáshoz szokott agy immár jóval erőteljesebben kell szelektálja a rázúduló tartalmat, így csak a valóban fontosnak ítélt kaphat kitartó figyelmet a tinédzserektől (Zimbardo, Coulombe, 2015; Twenge, 2018).

Ez utóbbi felveti annak a kérdését, hogy vajon azok a Z-generációs tinédzserek, akik szinte állandó jelleggel az online térben tartózkodnak és életük majdnem teljes egészét ott töltik, képesek-e érdemben beszélgetni egymással akár hétköznapi témákról, akár fajsúlyos kérdésekről. Azok, akik a rendszeres képernyőhasználat és az írásos üzenetküldés túlsúlya miatt nincsenek hozzászokva a szemkontaktus felvételéhez és tartásához, miképpen társalognak egymással személyesen? E helyütt nem kívánunk kitérni olyan témakörökre, mint például a fiatalok politikához való hozzáállása és az e téren nyújtott aktivitása, a társadalom különböző csoportjai iránt tanúsított attitűd és elfogadás, mivel ezek egy másik tanulmány tárgyát képezhetnék.

Említést érdemlő különbség a korábbi generációk internetfogyasztását figyelembe véve, hogy sem az X, sem az Y-generáció nem készített olyan mértékben online tartalmakat, mint a Z-generáció tagjai. A korábbi Web 1.0 világot, amely kizárólag a tartalomfogyasztásra korlátozta az internetet használók népes tábort, jobbra kiszorította a Web 2.0-ások csoportja: ma már bárkiből, bármikor lehet véleményvezér (*influencer*), YouTube/Facebook vagy Instagram sztár. Ehhez elegendő a megfelelő audioteknikai eszközök (mikrofon, digitális fényképezőgép és/vagy kamera, esetleg ennek helyettesítésére egy nagyobb teljesítményű okostelefon) beszerzése, illetve valamilyen tetszőleges téma vagy érdeklődési kör, amiről az illető képes hosszasan és érdekesen beszélni. Az így elkészült felvételekre a kezdeti időszakban még az amatőr videószerkesztés jellemző, ám ahogyan növekszik az illető véleményformáló hírneve, ahogy egyre több kedvelés (*like*), vélemény (*comment*) vagy éppen követés (*following*) tapad az illető nevéhez,

úgy fejlődik rendre a feltörekvő híresség anyagi támogatottsága, ami együtt jár a jobb felszereltséggel és igényesebb tartalmakkal is. A fenti folyamat eredményeként az újdonsült híresség növekvő mértékű profitot generál az ő tartalmait tároló rendszernek, miközben újabb és újabb megkereséseket kaphat a legváltozatosabb nonprofit vagy profitorientált cégektől, intézményektől vagy szervezetektől. Ez utóbbi lépés további tartalmak (fényképek, videók, közös képek, linkek) megszületését eredményezi, így növelve (vagy negatív esetben) stagnálásra kényszerítve, esetleg éppen csökkentve a véleményvezér online hatalmát és tekintélyét. A fentebb leírt folyamatra akadnak ellenpéldák is, mint Szirmai Gergely (*Hollywood Hírügynökség, AFK Légió, GameDay Iroda*) vagy Dancsó Péter (*Videómánia, Nethuszár*), akik egyáltalán nem nélkülözték azokat a szakmai alapokat, amelyek egy filmes témákkal foglalkozó YouTube csatorna vezetéséhez, illetve a videók kivitelezéséhez szükségesek.

A YouTube videókészítésen túlmenően egyre szélesebb körben terjednek azok az okostelefonok, amelyek kamerái folyamatosan növekvő teljesítményt és képminőséget képesek produkálni. Ily módon a felhasználók által készített fényképek egyre nívósabbak lesznek, ilyen formán pedig alkalmasak arra, hogy a megfelelő pillanatban megörökített pillanatkép vagy pillanatképekből összeállított jelenet (montázs), esetleg önarckép, énkép (*selfie*) az internet közössége elé tárható legyen. Ez utóbbi azért is lényeges a fényképészeknek, hiszen amit nem dokumentálnak és nem jelenítik meg az interneten, az a közösség szemében olyan, mint ha nem is történt volna meg, nem is létezne. Ez a fajta, néhol rejtett, néhol nyíltan megfogalmazott közösségi és kortárs elvárás azt eredményezi, hogy mind több fényképnek és rövid videónak kell felkerülnie a közösségi médiába: ezek közül az Instagram elsősorban inkább összpontosít a fényképekere, míg a Facebook bármilyen tartalmat (*content*) szívesen befogad, ami közösségi irányelveivel nem megy szembe, értsd: nem kelt gyűlöletet és nem alkalmas mások fenyegetésére vagy veszélyeztetésére. Ez utóbbi elv természetesen nem megy minden esetben zökkenőmentesen, lévén a rendszert működtető algoritmusok képtelenek még megkülönböztetni a valódi fenyegetést jelentő tartalmakat az olyanoktól, amelyek átvitt értelműek vagy humorral átszóttak.

A Z-generáció és az oktatásügy

Amíg a korábbi generációk tagjai számára elsősorban a lexikális tudás (dátumok, események, személyek, fogalmak ismerete) jelentette azt a mindennapi életben hasznosítható általános műveltséget, amelynek alapján könnyedén meg lehetett állapítani valakinek a társadalmi, kulturális helyzetét, addig a Z-generáció tagjai már másképpen gondolkodnak a kérdésről. Számukra a tudás fogalma teljesen új értelmezést nyert: ők inkább a megszerzett ismeret praktikusságát kérik számon mind az oktatókon, mind a szülőkön. Világnézetük alapján semmilyen ismeret nem számít értékesnek, ha az egyszersmind nem hasznos, értsd: a hétköznapi életben azonnal felhasználható, akár pillanatok alatt aprópénzre váltható (Tari, 2011; Twenge, 2018). Így például, mivel ma már majdnem minden ügyintézés megoldható személyes jelenlét nélkül, kizárólag internet segítségével, elektronikus úton (beleértve a

csekkbefizetést is), miért kellene bármit is kézzel írni, legyen szó akár levélről, akár képeslapról vagy éppen kérelemről? Ennek szellemében az oktatásban jóval nagyobb hangsúlyt várnak el a különböző készségek fejlesztését tekintve, míg lexikális tudásukat jóval kisebb arányúra szeretnék korlátozni. Ennek oka, hogy a rohamléptékben fejlődő technológiai és technikai fejlesztések hatására kialakulhatott bennük az a képzet, hogy az internet segítségével bármilyen elméleti tudás bárhol és bármikor elérhető, fellelhető, következésképpen fölösleges ezzel terhelni a „belső háttértárat” (memóriát), amikor a külső háttértárakban (Wikipédia, Google, különböző szerverek) elraktározzák azt számukra. Ily módon számukra inkább a hatékony információkeresés és feldolgozás készségei élveznek prioritást, szemben a korábban könyvekből, újságokból, illetve szülőktől és tanároktól begyűjtött tudással. E megközelítés legfőbb buktatója, hogy a legtöbb internetfelhasználó nincs tisztában az internetes források néhány alapvető jellemzőjével, amelyek közé tartozik az is, hogy nem minden információforrás hiteles és megbízható. Ha tehát valaki ezt nem ismeri fel időben, könnyen áldozatául eshet a hamis/álhíreknek (*fake news*) vagy éppen könnyedén becsapathatják és kihasználhatják, kizsedhetik belőle az adatait, l. banki információk. Éppen ezért lényeges, hogy a fiatalok online biztonságára és az ezzel kapcsolatos felkészítésére (is) jóval nagyobb hangsúlyt helyezzen a modernkori oktatás.

Az internetes csalásokhoz hasonlóan, napjainkban a fejlett országokban rendszerint ritkábban hallani olyan iskolai zaklatásokról, amelyek során tettelegességre vagy verbális bántalmazásra kerülne sor (Pinker, 2019), ami önmagában még nem jelenti azt, hogy a jelenség egyáltalán ne létezne az iskolákban. Míg Dan Olweus svéd pszichológus korábban az iskolai zaklatás témakörében keletkezett műve (Olweus, 1993), valamint az abban foglalt, az iskolai zaklatás megelőzésére szolgáló programja a maga korában mérföldkőnek számított e téren, napjainkra a fizikai és verbális agresszió már egyre inkább áttevődött a virtuális térbe. Az internetes zaklatás (*cyberbullying*) Olweus korában még nem volt világszerte elterjedt jelenség, azonban a jelenben számos online platform és közösségi médium kínál helyet arra, hogy a tinédzserek egymás vagy éppen önmaguk iránti elfolytott agresszióikat kiéljék (Colorosa, 2014; Twenge, 2018).

Az online zaklatás veszélye abban áll, hogy nem produkál olyan fizikailag látványos megnyilvánulásokat, mint egy iskolai folyosón történt durva szóváltás és az annak kapcsán fellépő ütésváltás, vagy éppen egy iskolaudvaron történt csoportos verekedés. Itt nincsenek látható külsérelmi nyomok, csak pszichés árulkodó jegyek:

- a tinédzser ingerültebb, feszültebb vagy éppen levertőbb, mint megszoktuk;
- fokozódó negatív gondolatai vannak, pl. állandóan elégedetlen önmagával, saját képességeit lekicsinyli vagy kétségbe vonja;
- fáradtnak, kialvatlannak tűnik vagy ténylegesen az is;
- szélsőséges esetben öngyilkos gondolatai támadnak, esetleg ténylegesen önkezeléssel vet véget életének;

- fél másoktól, egyre kevésbé bízunk a felnőttekben és saját kortársaiban;
- néha megpróbál segítséget kérni, sikertelenség esetén egyre fokozódik az impotencia érzése, ami fokozhatja a szuicid gondolatok gyakoriságát.

Az online zaklatásnak számtalan módja ismeretes, a kezdeti gúnyos megjegyzésektől, amelyek az illető külsejét és/vagy belső tulajdonságait, illetve szabadidős tevékenységét érintik (l. karikatúrák és gúnynevek használata), egészen a legszélsőségesebb megnyilvánulásokig, amelyek nyilvánosan megalázzák a másik személyét, például volt kapcsolatból származó (meztelen) képek, videók, privát üzenetek közzétételével. Ez utóbbit gyakran kísérik olyan üzenetek, amelyek kétségbe vonják az érintett létezésének értelmét vagy egyenesen halálát kívánják („Sokkal jobb lenne, ha nem is léteznél!”, „Bárcsak örökre eltűnnél!”). Ez utóbbi szakasz rendszerint már a zaklatási folyamat végét jelzi, ilyenkor a zaklatók (*bully, troll*) már érzik a másik vesztét és igyekeznek őt a halálba hajszolni. Tehetik mindezt annak tudatában, hogy az internetes névtelenség homályába burkolózva, álnevek és profilképek (*avatar*) mögé bújva talán soha nem fedezik fel a valódi kilétüket.

Szexualitás és online pornográfia

Az internet elterjedésével párhuzamosan egyre több, korábban kizárólag offline elérhető tartalom vált elérhetővé az online térben is. E tartalomfeltöltés áldozatai voltak a korábban szinte minden nagyvárosban fellelhető videótékák is, amelyek kínálatában számos film, köztük az erotikus vagy kifejezetten pornográf tartalmú alkotások is megtalálhatóak voltak. Napjaink tinédzserei számára azonban nem csak az akkori korszak filmjei, de megszámlálhatatlan mennyiségű új pornográf film is rendelkezésre áll. Sajnálatos módon ezek a filmek igen negatív hatással vannak a serdülők szexualitásról alkotott képét illetően, ezek a filmek ugyanis

- azonnali kielégülést (*instant gratification*) biztosítanak a libidójuk számára, ezáltal nem fejlesztik az önmérsékletüket és a türelmüket;
- bárhol, bármikor elérhetőek az internet segítségével, így az azonnali kielégülés szinte bárhol megkapható, ami által a szex elveszti a varázsát, már nem érvényesül a ritkaság ereje;
- az ilyen jellegű filmek szereplői rendszerint kisportolt testű fiatal felnőtt férfiak vagy érettebb férfiak, illetve erőteljes szexuális attribútumokkal rendelkező tinédzserek vagy érett nők, ami azt a hamis képet sugallhatja a fiatalok számára, hogy kizárólag az ilyen fizikumú egyének lehetnek vonzóak a másik nem képviselői számára. Ehhez gyakran társul az ilyen filmekben látható szereplők hosszan tartó potenciája, ami szintén a néző saját szexuális képességeivel kapcsolatos alaptalan gondolatok melegágyává válhat. A fenti tévképzetek könnyedén állandó összehasonlításokhoz vezethetnek a filmben látott szereplők és saját aktuális állapotunk kapcsán, ami elvezethet egy hamis testkép kialakulásához. Ez utóbbi, saját szexuális képességeinket és konstans belső őrlődés és önmagunkkal szembeni elégedetlenség eredményezhet, amelynek

eredményeképpen jelentősen megnövekedhetnek a különböző szépészeti beavatkozások a hölgyek körében (pl. szilikon implantátumok beültetése, zsírleszívás és feltöltés). A férfiak esetében ez a folyamat kisebbrendűségi komplexust, illetőleg a túlzott pornófogyasztás hatására potenciavesztést, hosszútávon a „hagyományos” szexualitást érintő érdeklődés teljes elvesztését, közönyt és erektilis diszfunkciókat hozhat.

- E filmeknek köszönhetően az egyének eltávolodhatnak a hagyományos, romantikus megközelítésen alapuló szexualitástól (*vanilla*), helyette egyre több és egyre magasabb ingerküszöböt elérő ilyen műfajú filmet kell a fogyasztóknak látniuk ahhoz, hogy izgalmi állapotba kerüljenek (pl. BDSM, latex, büntetés és megalázás).
- Végezetül, a fenti negatív irányú változások komolyan rányomják a bélyegüket a serdülők párválasztására, párkapcsolataikra, illetve a házasság előtti és a házasságban megélt szexuális életükre, hiszen mindezt megpróbálják a filmben látható helyzetekre adaptálni. Ami párosulva a felek közötti kölcsönös tiszteleten és elfogadáson, valamint kompromisszumkészségen alapuló kommunikáció hiányával, mindenképpen töréshez vezethet a kapcsolatban, akár rövid, akár hosszútávon (Zimbardo, 2015; Twenge, 2018).

Megoldási lehetőségek

Noha a fent bemutatott problémák igen nagyszámúak és sokrétűek, megoldásuk meglehetősen egyszerű. Nem igényel mást, csak következetességet, némi többlet energiabefektetést és új megközelítést minden szereplő (kamaszok, szülők, tanárok, barátok és a társadalom többi résztvevője) részéről.

Az oktatásügyben valóban jóval nagyobb hangsúlyt kell helyezni a gyakorlatiasabb oktatásra, mint a korábbi évtizedekben: a magyar nyelv és irodalom, az idegennyelvek, illetve az informatika oktatása kiemelt jelentőséget kell hogy élvezzen, tekintettel arra, hogy az e tantárgyakból nyert ismereteket a fiatalok rögtön használni tudják, elsősorban leendő munkájukban. Emellett lényeges, hogy megtanulják magukat mind szóban, mind írásban szabatosan, választékosan és helyesen kifejezni, mivel ez kiemelt jelentőségű lesz akár az offline, akár az online térben. Természetesen a többi tantárgy oktatása sem sikkadhat el, hiszen ezek mindegyike szerves részét képezi a világról, illetve benne önmagunkról szóló ismereteinknek (például történelem, földrajz, biológia, kémia, fizika), hozzájárulnak finommotorikus képességeink és esztétikai érzékünk fejlődéséhez (például rajz és vizuális kultúra, technika és háztartástani ismeretek), valamint mozgáskoordinációnk fejlesztéséhez és testi erőnlétünk növeléséhez (például testnevelés, néptánc). Bár az általános műveltség továbbra is fontos szerepet tölt be a közös kultúra és a közös nevező elérésében, mégis a Z-generáció és az utánuk jövők számára már jóval kevésbé lesz meghatározó, hogy nagy mennyiségű elméleti ismerettel rendelkezzenek, mivel azt – elvileg – bárhol és bármikor elérhetik az internet és a

különbéle keresőmotorok segítségével, így nem kell ezzel feltölteniük saját „belső tárhelyüket”.

Fontos továbbá hogy a kortárs fiatalok nagyobb arányban vegyenek részt pár-, illetve csoportmunkában mind az iskolában, mind a leendő munkahelyükön: ezek azok a helyszínek, ahol elsajátíthatják, egyúttal gyakorolhatják azokat a társas képességeiket, amelyek a későbbiekben életük minden területére kiterjeszhető segítségként funkcionálhatnak. Többek között olyan képességekre és készségekre gondolunk, mint például a különböző munkafolyamatok megszervezése és fegyelmezett lebonyolítása, a különböző háttérű társak elfogadása és a velük való együttműködés, az írásbeli és szóbeli prezentáció mind anyanyelvű, mind idegennyelvű megvalósítása, hatékony konfliktuskezelés vagy éppen a különféle IKT eszközök bevonása a fenti folyamatokba. Emellett lényeges elem lesz mind a Z-generációsok, mind a később jövők életében, hogy szüleikkel, tanáraikkal és vezetőikkel partneri viszonyt tudjanak ápolni, mivel számukra a hagyományos alá-fölérendeltségi viszony nehezen elképzelhető, illetve elviselhető (Pulay, 2011; Tari, 2011; Twenge, 2018). Ez sok baby boomer, X, valamint Y-generációs számára komoly kihívást jelenthet, hiszen a korábbi nemzedékek gondolkodását egészen más körülmények formálták (l. az első fejezetet), így továbbra is várhatóak az emiatt kialakuló összetűzések a különböző generációk tagjai között. E nehézséget kizárólag türelmes beszélgetésekkel lehet orvosolni, amelyek során az egyes generációk tagjai kölcsönös bepillantást engednek egymásnak abba, ami őket jelenleg körbeveszi, érdekli, érinti, és ezt lehetőleg a másik számára is érthető nyelven teszik.

A rendszerint az iskola világából vagy a közösségi médiából kiinduló online zaklatások elleni védekezés talán leghatásosabb módja a szoros baráti kötelékek kialakítása: ahogy a fizikai agresszióval könnyebb szembeszállni a való világban, ha az ember a barátaival közösen küzd ellene, ugyanúgy az online térben is lehetséges felvenni a harcot a gúnyolódók és sértegetők hadával szemben. Van, amikor elég, ha figyelmen kívül hagyjuk a megjegyzéseiket, máskor azonban a barátok támogatása vagy éppen a helyzet elkerülése jelenthet megoldást a problémára. Azonban bármi történik is, fontos, hogy az áldozat merjen és tudjon segítséget kérni akár a barátaitól, szüleitől, tanáraitól vagy más szakemberektől.³

Az okoseszközök használata különösen kardinális pont napjaink gyereknevelésében, illetve a gyermekek figyelmének elterelésében. Számos szülő ajándékoz vagy vásárol gyermekének valamilyen okoseszközt születésnapjára, ballagásra vagy csak azért, mert gyermeke akár társai nyomására, akár a reklámok vagy a környezet hatására elkezd vágyakozni egy ilyen eszköz után, olykor kifejezetten követelve azt. Ezek az eszközök az egészséges 14 éves kort jóval megelőzve kerülnek a fiatal fogyasztók kezébe, hogy ott elkezdjék kifejteni az emberi elmét és viselkedést egyaránt (negatívan) befolyásoló hatásukat. Hogy az okoseszközök használata ne legyen egy végtelenül öncélú, illetve a gyereknevelés

³ A helyzet rövid megoldását ecseteli a következő animáció: https://www.youtube.com/watch?v=ynTuA_tIzDE

terhe alól mentesítő lehetőség, a szülőknek saját személyes példamutatásukkal és gyermekeik eszközhasználatának szigorú, egyben következetes korlátozásával rá kell mutatniuk arra, hogy van élet a virtuális téren kívül is. Erre jó példa a közös családi étkezések alkalmával az asztal mellett vagy a pulton elhelyezett mélytányér vagy tálca, amelyre minden családtagnak kötelező kitennie eszközét. Aki képtelen az okoseszköz használata nélkül együtt tölteni a családtagokkal az étkezés idejét, annak valamilyen tetszőleges feladatot (vagy akár többet) kell elvégeznie, például mosogatás, fűnyírás, takarítás. Ugyanez a lehetőség fennáll baráti társaságok esetében is, ahol a „vesztes” fizeti a többiek fogyasztását.

Megfontolásra érdemes megoldási mód továbbá, ha a szülők bizonyos feltételekhez kötik az okoseszközök használatát a gyerekek számára, amelyekhez következetesen ragaszkodnak. Például, hétköznapokon kizárólag leckeírás után van rá lehetőség, hogy használják, akkor is legfeljebb 1–1,5 órán keresztül. Ez az időtartam hétvégeként kitolható akár 2 órára is, de ilyenkor az egyes órák elteltével a gyerekek legalább öt percre fel kell állnia és mozognia kell, amit ivással és pislogással is ki kell egészítenie. Ez utóbbi kettő a hosszas képernyő előtt töltött idő két veszélyes velejáróját, a kiszáradást és a szemszárazságkialakulását hivatott elkerülni, amellet, hogy lehetőséget ad a korábban látottak agyi feldolgozásának előmozdítására. Kiemelten fontos, hogy lefekvés előtt egy órával már semmifajta képernyőt ne nézzen a gyermek, mivel ez utóbbi rendszeres éjszakai „nassolása” zavarólag hat a test melatonin termelésére, ami az ébrenléti és alvási ciklusok természetes szabályozója; kóros álmatlanság esetén ennek a hormonnak a szintje rendszerint igen alacsony a szervezetben, így a páciens csak komoly nehézségek árán képes elaludni. Ezzel kapcsolatban megemlítené továbbá az okoseszközök képernyőjéből a szemünkbe érkező kék fény, amely a fenti folyamatot tovább fokozza, így nehezítve még jobban az elalvást és az ezzel járó információfeldolgozást, pihenést. A kék fény negatív hatásai leküzdhetők, részben az előbb említett lefekvés előtti képernyőnézés kiiktatásával, részben pedig a megfelelő szűrőeszközök és alkalmazások (védőszemüveg, okoseszközökön a kék fényszűrő bekapcsolása a Beállítások menüpontban vagy erre a célra alkalmas alkalmazások telepítése az eszközre) beiktatásával.

A szülők a fentiekén túl tarthatnak úgynevezett „offline napokat”, amikor a család tagjai egyáltalán nem használnak semmilyen okoseszközt, miközben minőségi időt igyekeznek együtt tölteni, legyen szó akár a szabadban végezhető tevékenységekről (sport, játék, kirándulás, városnézés) vagy a lakásban végzett teendőkről (takarítás, társas/kártyajátékok, közös TV/film/sorozatnézés és megbeszélés).

A fenti megoldási módok természetesen nem kizárólag a kisgyerekekre és a tinédzserekre vonatkoznak, hiszen vannak olyan esetek, amikor maguk a szülők az eszközfüggők. Ilyenkor várható, hogy a szülői minta és a gyermekek ebből következő elhanyagolása szintén vezethet oda, hogy maguk a gyerekek is függővé válnak, tekintettel a szülői figyelem, szeretet és törődés hiányára. Bár rendszerint igen nehezen tudunk szembesülni bármifajta függőséggel, ha a fenti eset fennáll, érdemes

a szülőknek is alávetniük magukat egy „digitális detoxikálásnak” (Catherine Price elnevezése alapján, 2018), hogy a későbbiekben mint „gyógyult szerhasználók” ők maguk tudjanak segíteni gyermekeik leszokásában.

A fenti megoldási jegyzékhez tartozik az a figyelmen kívül nem hagyható tény, hogy számos család és családtag képes saját online, illetve offline életét egyensúlyban tartani, vagyis tudnak minőségi időt eltölteni egymással és másokkal, miközben valamilyen internethez vagy okoseszközhöz köthető tevékenységnek, szenvedélyüknek is hódolnak. Talán ez tekinthető a leoptimálisabb útnak, amely jótékony hatással van a fiatalokra és szüleikre egyaránt, miközben egyáltalán nem vágja el egyiküket sem a modern technológia eme eszközeitől. A fenti lista közel sem teljes, hiszen még számos lehetséges megoldás és problémás terület felmerülhet, így azokat az olvasókat, akik a témában mélyebben kívánnak elmerülni, a következő néhány könyvhöz irányítjuk: Zimbardo és Coulombe, 2015; Chapman és Pellicane, 2016; Peterson, 2018; Price, 2018; Twenge, 2018; Huddleston, 2019.

Következtetések

Ahogy az fentebb bemutatottuk, a Z-generáció tagjai nem feltétlenül rosszabbak vagy kezelhetetlenebbek a korábbi nemzedékek tagjainál, csupán egy olyan gazdaságilag, társadalmilag és politikailag változékony korba születtek, amelyben egyáltalán nem könnyű megállniuk a helyüket a világban. Ennek az állandó változásnak nem könnyű megfelelni, illetve úgy megküzdeni vele, hogy az ne vezessen sem rövid, sem hosszú távon kiégéshez és az ezzel járó tünetek jelentkezéséhez. Éppen ezért fontos a Z-generációs gyerekekkel foglalkozó szülőknek és szakembereknek, illetőleg maguknak a Z-generációsoknak is, hogy megtalálják egymással a közös hangot, aminek egyik lényegi eleme a másik fél partnerként kezelése s az ezzel kapcsolatos attitűdök elsajátítása és internalizálása. Lényeges továbbá, hogy a generáció tagjai megtanuljanak bánni az okos eszközeikkel, elkerülve ezáltal olyan bizalmas és érzékeny adatok közzétételét magukról, amelyek visszaélésre adhatnak okot. Ha ezt képesek elkerülni, akkor megakadályozhatják, hogy mások számára kiszolgáltatottá váljanak akár az online, akár az offline térben. Végezetül fontos, hogy az egészséges közösségi és szexuális kapcsolatok gyakorlásának és fenntartásának színteréül a fiatalok ne a közösségi médiát és az internetes pornóoldalakat válasszák, hanem valódi élményeken alapuló, a fizikai térben megszervezhető eseményeket, mivel ezek érdemi és tartalmas lenyomatai teszik lehetővé a teljesebb emberi élet megélését, s nem mellesleg a következő nemzedék tagjai számára is lehetséges követendő példaként szolgálhatnak. A legfontosabb cél a jelen és a jövő generációk számára az, hogy a felhasználók használják az eszközt és a technológiát, ne a technológia használja fel őket!

Felhasznált irodalom

- Chapman, G. – Pellicane, A. 2016 *Netfüggő gyerekek*. Harmat Kiadó, Budapest
- Colorosa, B. 2014 *Zaklatók, áldozatok, szemlélődők: az iskolai erőszak. Óvodától középiskoláig: hogyan szakíthatja meg a szülő és a pedagógus az erőszakos körforgást?* Harmat Kiadó, Budapest
- Huddleston, B. 2019 *Digitális kokain – Út az egyensúly felé*. Immanuel Alapítvány, Budapest
- Huntington, S. P. 2015 *A civilizációk összeecsapása és a világtrend átalakulása*. Európa Kiadó, Budapest
- Kárpáti László 2016 A nemi szerepek változása és társadalmi hatásai a 21. században. *Magyar Tudomány* (177) 9:1074–1082.
- Olweus, D. 1993 *Bullying at School. What we know and what we can do*. Blackwell Publishers, Oxford
- Peterson, J. B. 2018 *12 szabály az élethez. Így kerüld el a káoszt!* 21. század kiadó, Budapest
- Pinker, S. 2019 *Felvilágosodás most. Védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett*. Alexandra Kiadó, Budapest
- Price, C. 2018 *Digitális detox – Győzd le a mobilfüggőséget*. Libri Könyvkiadó, Budapest
- Pulay Gyula 2011 *Tekintély és szabadság a nevelésben és a vezetésben*. Harmat – Keve Kiadó, Budapest
- Tari Annamária 2010 *Y generáció*. Jaffa Kiadó, Budapest
- Tari Annamária 2011 *Z-generáció*. Tericum Kiadó, Budapest
- Townsend, J. 2015 *Kamaszhatárok. Mikor mondjunk igent és hogyan mondjunk nemet a kamaszoknak?* Harmat Kiadó, Budapest
- Twenge, J. M. 2018 *iGeneráció – akik közösségi médián és okostelefonon nevelkedtek*. Édesvíz Kiadó, Budapest
- Zimbardo, P. – Coulombe, N. 2015 *Man (Dis)connected. How technology has sabotaged what it means to be male*. Ebury Publishing, London
- <https://folyoiratok.ofi.hu/uj-kozneveles/generacioelmeletek>. Letöltés: 2019. 07. 28.
- A budapesti lakásárak a régió középmezőnyében, 2018 Világgazdaság* <https://www.vg.hu/vallalatok/ingatlan/a-budapesti-lakasarak-a-regio-kozepmezonyeben-1148939/>. Letöltés: 2019. 07. 28
- Ways to stop bullying* https://www.youtube.com/watch?v=ynTuA_tIzDE Letöltés: 2019. 07. 28